

ERITYISEN TÄRKEÄÄ TIETOA LASTEN HYVINVOINNIN TUKEMISEKSI

*Kirjoittajat: Paula Määttä ja Anja Rantala
Julkaisun nimi: Tavallisen erityinen lapsi.
Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä.
Kustantaja: PS-kustannus
Painopaikka ja -vuosi: Otavan Kirjapaino oy,
Keuruu 2022
Sivumäärä: 372*

Lasten kuntoutuksessa laajalti hyödynnetyn klassikkoteoksen uudistunut painos koskettaa ja koukuttaa jälleen kerran. Edelliset kirjat on luettu hiirenkorville ja alleviivattu riemunkirjaviksi, joten jo tästä syystä tarve uudelle painetulle kirjalle oli suuri. Kirja on taidokkaasti kirjoitettu ja perustuu kattavaan ja monipuoliseen tutkimustietoon. Se kokoaa tieteelliset teorit, tutkimustulokset ja ajan-kohtaiset ilmiöt sekä päivitetetyt säädökset rakentaen niistä mielekkään kokonaisuuden lapsen kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen perheiden ja ammattilaisten yhteisvoimin.

Tavallisen erityinen lapsi -kirjalla on ollut jo kolme erilaista alaotsikkoa sen mukaan, mitä näkökulmaa kirjoittajat ovat halunneet painottaa. Nämä otsikot ovat kehkeytyneet yhdessä tekemisen toimintamalleista (2010) onnistuneen yhteistyön arvoituksen ratkomiseen (2016) ja saavuttaneet nykyisen muotonsa korostaen perheen ja

ammattilaisten yhteistyötä lapsen kasvun ja hyvinvoinnin tukemisessa (2022). Alaotsikot kuvaavat erinomaisesti myös kirjojen sisällyksessä ilmenevää tutkimustiedon karttumista, kumuloitumista ja ymmärryksen syventymistä muuttuvassa yhteiskunnassa.

Kirjan taustalla on Paula Määttän (1999) Perhe asiantuntijana -teos, joka korostaa vanhempien tietoa ja osaamista oman lapsensa asiantuntijoina ammattilaisten rinnalla yhdenveroisina kumppaneina yhteistyössä. Kirja päättyy Ihaan ihmettelyyn:

*"Tämäpä yllätys", sanoi Ihaa iltapäivällä nähdessään kaikkien tulevan taloan kohti. "Onko minutkin kutsuttu?"
(A.A. Milne: Nalle Puh)*

Tavallisen erityinen lapsi -kirja puolestaan alkaa tällä samaisella Ihaan ihmettelyllä. Mutta huomio tässä kirjassa on kääntynyt enemmän lapseen perheessään ja kehitysympäristöissään. Kirjan ensimmäinen pääluku alkaakin kysymyksellä *Mitä lapselle ja nuorelle kuuluu?* Luku kuvaa suomalaista yhteiskuntaa lapsen kasvun alustana ja käynnistää kirjan läpileikkaavan teeman lapsen kehityksen huolenaiheiden kumpuamisen lähteistä. Edelleen ensimmäinen pääluku avaa lapsuuden reunaehtoja ja lapsiin liittyviä erilaisia

tulkintoja, jotka ohjaavat lapsen kehityksen tukea.

Kirjan ajankohtaisuus ilmenee monella tasolla. Kansallisella tasolla huomioidaan muun muassa kansallinen lapsistrategia, valtakunnallinen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, perheiden hyvinvointierojen kasvaminen, taloudellinen eriarvoisuus ja pandemia. Lapsen lähikehitysympäristöistä nostetaan esiin niin aikuisten ja ikätovereiden toiminta kuin fyysisten tilojenkin merkitys. Esimerkiksi lasten kuvaukset iloa tuottavasta arjesta koulussa ovat keskeinen tekijä hyvinvointia tukevassa oppimisympäristössä. Tuen saatavuutta ja riittävyttä tarkastellaan kriittisesti. Lapsiperheen näkökulmasta ajatuksia on poimittu monesta lähteestä, kuten Noora Koposen (2020) kirjasta ”Jos mä oon oikee – Nuutin tarina”. Myös lasten omat näkökulmat saavat kirjassa painoarvoa.

Kirjan punainen lanka ei ole ajassa vanhentunut. Se perustuu ekokulttuuriseen näkemykseen, jonka mukaan lapsen kehitystä tuetaan parhaiten vaikuttamalla hänen kehitysympäristönsä käytäntöihin. Näitä käytäntöjä tutkaillaan kodin, päivähoiton ja koulun näkökulmista arjen toimintatilanteina ja sujumisena. Lapsen arki nostetaan arvoon ja yhdistetään perheen arkielämän asuinympäristön elämänmenoon sekä yhteiskunnalliseen kontekstiin tukipalveluineen. Lapsen kehityksen kannalta olennaiseksi tunnustetaan lapsen aktiivinen osallistuminen päivittäisissä toiminnoissa. Kirja eteneekin toisessa pääluvussa kuvaamaan lapsen keskeisiä kehitysympäristöjä, niiden moninaisuutta ja mahdollisuuksia, hyvinvointia tukevia ominaisuuksia sekä erilaisia intressejä ja haasteita.

Lapsen kehitystä ja hyvinvointia tukevan arjen rakentamiseen tarvitaan kodin, päivähoiton ja koulun asiantuntemusta ja yhteistyötä. Kirjan kolmas ja neljäs luku pureutuvatkin yhdessä tekemisen meininkiin ja yhdessä tekemisen käytäntöihin. Monialaisen yhteistyön ja perhelähtöisyyden periaatteet kuvataan konkreettisesti. Perhelähtöisten palvelujen ominaisuudet sekä yhteistyön mallit on jäsennetty erinomaisiin taulukoihin, ja nämä voisivat hyvin toimia

yhteistoimintaa ohjaavina arviointikehiköinä.

Kirjassa välittyvä osuvasti ja oivaltavasti monialaisessa yhteistyössä tarvittava yhteinen käsikirjoitus. Siinä on keskeistä yhteisen toiminnan kohteen määrittely. Onko kohteena lapsi, perhe, lapsi perheessään, lapsen kehitysympäristö tai – yhteisö? Vai onko yhteistoiminnan kohteena perheen arjen hallinta ja tähän liittyvä arjessa selviytyminen, voimaantuminen, joiden tavoitteena on lapsen myönteinen kasvu ja hyvinvointi? Yhteinen käsikirjoitus voi edetä kohteen ja tavoitteen tunnistamisen kautta perheen arkeen nivottuun toimintasuunnitelmaan.

Toiminnan suunnittelua ja toimeenpanoa varten kirjassa tuodaan esille moninaisia yhteistyön muotoja, tahoja ja osallistujia sekä avataan heidän vastuitaan ja asemaa. Lapsen arki on yhdessä tekemisen alusta, kun tunnustetaan, että lapsen kasvun perusta ovat yhteisön kulttuurisesti muokkaamat arkipäivän rutiinit. Tällöin perheen kokonaistilanteen systemaattinen arviointi on tärkeää, ja kirjassa esitellään useita tähän liittyviä menetelmiä ja työtapoja.

Kirjan kiistaton ansio on sen vankka kytkeytyminen historialliseen kehitykseen. Eri aikakausien tutkimustulokset ja ymmärrys on punottu kiinnostavalla tavalla juoneksi, jota lukijan on helppo seurata ja samalla vakuuttua kirjan sisällöstä. Kirjaan rakentunut ajallinen perspektiivi auttaa ymmärtämään nykyisyyttä ja sitä, miksi tietyt teoriat ja asiat ovat niin tärkeitä tänä päivänä. Se antaa myös näkymää kehittämissuunnista tulevaisuutta varten kiteytyen ytimekkäästi päätöslukuun: *Muutosmyönteisyydellä lapsen hyvinvointiin.*

Kirjan kirjoittajat Paula Määttä, YTT, emeritaprofessori ja Anja Rantala, KT, emeritallehtori ovat toimineet Jyväskylän yliopiston (JY) monitieteisen perhetutkimuksen tutkijaverkostossa. Paula Määttä on JY:n perhetutkimusyksikön perustajajäsen ja toiminut valtakunnallisen perhetutkimuksen tutkijakoulun johtajana. Hän on johtanut vuosina toimineet 1990–2010 erityispedagogiikan laitoksella käynnistynyttä Varhaisvuodet ja erityiskasvatus (VARHE) -tutkimushanketta, jossa Anja Rantala on väitellyt

tohtoriksi vuonna 2004. VARHE-tutkimushankkeen antia on tuotettu kirjaan tiiviiseen muotoon, ja siitä saa kattavan kuvan perheen arjesta, lapsen tuen tarpeista ja yhteistyön käytänteistä.

Kuntoutus on monialaista, tavoitteellista yhteistyötä kuntoutujan ja hänen läheistensä kanssa. Kuntoutuminen puolestaan määritellään yksilön ja ympäristön väliseksi vuorovaikutteiseksi muutosprosessi, jossa kuntoutuja on aktiivinen toimija. Lapsilla kuntoutus harvemmin kohdistuu menetetyn toimintakyvyn palauttamiseen, vaan kyseessä on useimmiten erityistä tukea vaativa oppiminen. Kuntoutukseen ja kuntoutumiseen katsotaan olennaisesti kuuluvan lähiympäristöjen kehittämisen. (Autti-Rämö ym. 2022). Juuri näistä määritelmistä tarkasteltuna Tavallisen erityinen lapsi -kirja tarjoaa erityisen tärkeää tietoa kuntoutusalan ammattilaisille yhteistyöhön, vuorovaikutteisuuteen, lapseen oppijana sekä kehitysympäristöihin vaikuttamiseen.

Kirjassa nostetaan esiin medikalisaation tuomia hankaluuksia sekä yksilöpatologista suuntaa, joiden sijaan lapsen kasvun ja hyvinvoinnin suunnitelmissa on tärkeää yhteisen ympäristön muokkaaminen kaikkien lasten oppimista tukeväksi. Kirja tarjoaa runsaasti konkreettista näkymää siitä, miten tämä on mahdollista tehdä. Se luo perustaa yhteisölliselle kuntoutukselle, jossa kuntoutusalan ammattilaiset ovat tervetulleita lapsen kehitysympäristöön, kun yhdessä tehtävä toiminta rakentuu kehittäjäkumppanuudessa.

Tämän kirjan soisi olevan oppikirjana kuntoutuksen koulutuksessa laaja-alaisesti. Kirjassa on havainnollistavien esimerkkien, kuvioiden ja taulukoiden lisäksi lukujen lopussa pohdittavaksi kysymyksiä, joita voi hyödyntää oppimistehtävinä tai lukupiirin kysymyksinä. Kirjan ote on kriittinen ja kannustava, osaamista kasvattava. Sen anti on erinomaisesti sovellettavissa myös muiden ikäryhmien kuin lasten kanssa toimiville ammattilaisille. Kirja sisältää voidaan hyödyntää koko elämänkulussa, kun kuntoutusta tarkastellaan monialaisena yhteistyönä, kuntoutujan arkeen ja toimintaympäristöön nivoutuvana toimintana sekä kuntoutujan ja

hänen perheensä ja läheistensä osallistumisen mahdollistamisena.

Hyvinvointialueille siirtymiseen kirja tarjoaa paljon eväitä siihen, miten lasten, nuorten ja perheiden palveluita johdetaan, toteutetaan ja arvioidaan hallintorajat ylittävänä kokonaisuutena lapsi- ja perhelähtöisesti. Kyse on sujuvasta paikallisesta palvelukokonaisuudesta. Kirjassa olevien tutkimushavaintojen perusteella voidaan ymmärtää, miten palvelukokonaisuudessa rakennetaan yhdessä mielekäs, lapsen kasvua ja hyvinvointia edistävä arki. Perheitä kohdellaan yksilöllisesti, ymmärtäen että kaikki perheet ovat erilaisia ja kunnioittaen heidän tapansa elää. Kirjassa esitetyn ideaalimallin mukainen ajatus lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta osana koko perheen hyvinvointia konkretisoituu arjen tilanteiden tukemiseen lapsen luonnollisessa ympäristössä.

Kirja kuljettaa pohtimaan ammatillista taustafilosofiaa sekä lapsi- ja perhekäsityksiä. Lukija ohjautuu yhdessä tekemisen reflektion kautta kohtaamaan oman ammatin-identiteettinsä uudistumista. Teorioista päädytäänkin henkilökohtaiseen kokemukseen kehittäjäkumppanuudesta. Usko omiin mahdollisuuksiin työskennellä kaikkien lasten kanssa vahvistuu. Kirjoittajat korostavat näkemystä siitä, että erityinen onkin tavallista kirjan ensimmäisestä sitaatista lähtien: *”joskus kaikki meistä tuntevat itsensä erilaisiksi ja se meitä myös yhdistää”*.

Salla Sipari, FT, yliopettaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu, Valtakunnallinen lasten ja nuorten kuntoutus ry:n puheenjohtaja

Kirjoittaja tutkii, kehittää, opettaa ja oppii työssään lasten ja nuorten kuntoutusta.

Kirjallisuus

- Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Melkas S (2022) Kuntoutuminen. Kustannus oy Duodecim.
Koponen N (2020) Jos mä oon oikee – Nuutin tarina. Myllylahti.
Määttä P (1999) Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. PS-kustannus.